

Sun Tzu

Arta războiului

Traducere de Lucian Pricop și Ilie Barangă

Ediție îngrijită și studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Cuprins

Războiul necesar (studiu introductiv de Lucian Pricop) / 7

Notă asupra ediției / 11

Notă biografică / 13

Arta războiului / 17

I. Aprecierea situației / 19

II. Conducerea războiului / 29

III. Strategia ofensivă / 35

IV. Dispuneri / 43

V. Energie / 48

VI. Puncte slabe și puncte tari / 55

VII. Manevra / 61

VIII. Cele nouă variabile / 71

IX. Marșuri / 76

X. Terenul / 84

XI. Cele nouă feluri de teren / 91

XII. Atacul prin foc / 103

XIII. Folosirea agenților secreți / 106

Utilizarea multidisciplinară

a preceptelor lui Sun Tzu (referințe critice) / 113

Războiul necesar

În „Introducerea“ la tratatul despre beligeranță, *Arta războiului*, gânditorul chinez Sun Tzu (544 î.Hr. – 496 î.Hr.) își precizează aderența la o idee simplă privind definiția statului, care implică în structura de adâncime războiul:

Războiul este o problemă de o importanță vitală pentru stat, o problemă de viață și de moarte, calea care duce sau spre supraviețuire, sau spre dispariție.¹

Această aserțiune nu este singura reflecție asupra condiției războiului, asupra rațiunilor pentru care se naște, care pentru Sun Tzu nu țin de dorința de a proteja, de a apăra valori, nici măcar de încercarea de a restabili un echilibru pierdut. Războiul este o chestiune pragmatică atâta vreme cât mobilul său este – întotdeauna – profitul!

Printr-o inferență frecvent utilizată în studiile recente de geopolitică și istorie militară, războiul are drept declanșator interesul economic al unei instanțe și, de aici, dezechilibrele pe care le generează, între care pauperizarea populației este cea mai gravă. O interpretare de acest fel ratează una dintre dimensiunile esențiale ale oricărui gest, act, fapt, ratează dimensiunea culturală a războiului. Pentru că suntem europeni, vedem lucrurile într-un sistem cartezian. O eroare de plasament cultural atunci când căutăm sensurile *Artei războiului*, pentru că preceptele strategului chinez nu trebuie supuse acelorași exigențe de metodă, ordine și rigoare.

Profitul este scopul final al războiului, profit al statului; chiar dacă nu o spune *expressis verbis*, nucleul iradiant al statului este generalul, un fel de atribut al identității acestuia:

¹ Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura Cartex, București, 2017, p. 19.

Iată de ce generalul, care, atunci când înaintează, nu urmărește gloria personală, iar atunci când se retrage, nu este preocupat de evitarea unei sancțiuni, ci are un singur țel: să protejeze populația și să slujească interesul superior al suveranului său – este pentru stat un giuvaer prețios.¹

Sun Tzu vorbește despre general, pornind de la principiul că suveranul este în mod destinic virtuos. El nu intuiește că acesta nu ar putea avea alt motiv decât profitul statului pentru care să declare războiul. Nimic despre răzbunare, ură rasială, nebunie, îmbogățire personală sau alte rațiuni politice, precum menținerea la putere. Nu e vorba aici nici despre vreun *lapsus calami*, ci despre un set de presupuziții fondatoare. Între acestea, virtutea suveranului este consubstanțială celui născut pentru a fi efigia virtuții. Parafrazându-l pe Montesquieu (« La volonté du souverain est le souverain lui-même. »²), *virtutea suveranului este suveranul însuși*.

Dacă Sun Tzu vede drept normal ca o intrare în război să fie justificată de dorința de apărare (pentru a evita deposedarea de valori materiale), totuși nu dezaprobă atacul asupra vecinului dacă apare oportunitatea unei extinderi teritoriale și a unei îmbogățiri rapide:

Or, a câștiga bătălii și a cuceri obiectivele fixate, dar a nu reuși să tragi foloase din aceste rezultate, este de rău augur și se numește „pierdere de timp“.

Iată de ce se spune că suveranii luminați deliberează asupra planurilor și că generalii buni le execută.³

ori

Astfel, cei ce sunt incapabili să înțeleagă pericolele inerente în folosirea trupelor sunt în egală măsură incapabili să înțeleagă cum să se folosească de acestea în beneficiul victoriei.⁴

În această privință, Sun Tzu reamintește că decizia de a porni un război trebuie să fie rezultatul unei evaluări a raportului

¹ *Idem*, p. 88.

² Montesquieu, *De l'esprit des lois* (1777), cartea a II-a, capitolul II.

³ Sun Tzu, *Arta războiului*, *ed. cit.*, p. 105.

⁴ *Idem*, p. 31.

între câștiguri și pierderi, pentru că războiul este întotdeauna o afacere care necesită investiții și poate produce daune materiale:

În ceea ce privește cheltuielile guvernului, cele generate de stricarea carelor, de istovirea cailor, de echiparea cu armuri și căști, săgeți și arbalete, lănci, scuturi pentru mână și corp, cu animale de tracțiune și vehicule de aprovizionare, se vor ridica la 60% din total. [...] Așadar, în război, esențială este victoria, nu operațiunile prelungite. Iată de ce generalul care înțelege războiul este stăpânul destinului poporului și arbitru destinului națiunii.¹

Cinismul aparent al lui Sun Tzu privitor la interesul pe care-l putem avea se lovește totuși de o contradicție:

Dacă nu sunteți în pericol, nu vă bateți.²

Această maximă este cu atât mai contradictorie, cu cât vine imediat după două propoziții care păreau a acredita pragmatismul ca principiu călăuzitor:

Dacă nu sunteți în stare să reușiți, nu recurgeți la forța armată.³

O contradicție sau, poate, o accentuare a dimensiunii defensive a războiului. Cu siguranță că Sun Tzu decretează că un general bun nu trebuie să caute nici glorie și nici bogăție personală.

Revenim la considerațiile lui Sun Tzu asupra acestei probleme majore, războiul, o calamitate intrinsecă naturii umane. Astfel, incontestabilul din viața unui stat – conflictul armat – trebuie studiat pentru a diminua porția de rău pe care, oricum, o avem de asumat.

De altfel, Sun Tzu nu este singurul gânditor al timpului care dezbate centralitatea războiului. Pentru Confucius, elementul civil și cel militar erau legate și, într-un sens, chiar complementare; idealul rămâne guvernarea lumii, adică încercarea de a asigura mersul său armonios, prin dreptate și bună credință. Filosofia confucianistă (cu precădere, cele patru elemente care stau la baza învățaturii din *Lunyu*, umanitate, dreptate, pietate, cavalerism) adaugă ideea că virtutea poporului se educă:

¹ *Idem*, p. 32 și 34.

² *Idem*, p. 105.

³ *Ibidem*.

Să conduci poporul spre un război, înainte de a-i fi format virtutea, înseamnă să-l duci la înfrângere.¹

Evident, suveranul are aici rolul de inspirator, teză care se traduce în principiul care reflectă în egală măsură o concepție mai umanistă; pentru taoiști viața și respectul sunt poziționate în centrul preocupărilor suveranului.

Pentru Lao Zi, „*virtutea de a nu lupta*, se cheamă puțința de a te sluji de oameni, se cheamă a fi peotriva Cerului – rostul cel vechi“, iar „Celui care se bucură când ucide, nu îi este cu puțință să capete gândurile bune ale semenilor săi.“²

Diferențele de viziune asupra războiului se amplifică odată cu trecerea la alt nivel de strategie militară, însă setul de valori general umane este același de la Sun Tzu până la Machiavelli, Clausewitz ori Henry Kissinger. S-au schimbat armele; nu și regulile jocului în ceea ce decliniștii au numit *războiul involuntar*, iar futurologii *războiul necesar*.

Lucian Pricop

¹ *Entretiens de Confucius et de ses disciples*, traducere de Séraphin Couvreur, Club des Libraires de France, Paris, 1956, p. 101.

² Lao Zi, *Cartea despre Tao și virtuțile sale*, traducere de Șerban Toader, Editura Științifică, București, 1999, p. 173 și 92.

ARTA RĂZBOIULUI

I

APRECIEREA SITUAȚIEI¹

Sun Tzu a spus:

1. Războiul este o problemă de o importanță vitală pentru stat, o problemă de viață și de moarte, calea care duce sau spre supraviețuire, sau spre dispariție. E foarte important să fie studiat în profunzime.

Li Ch 'üan: „Armele sunt instrumente de rău augur“. Războiul este o problemă serioasă; ne temem că oamenii s-ar putea angaja în războaie fără să reflecteze dacă acestea merită.

2. Judecați-l deci în funcție de cinci factori fundamentali și comparați cele șapte elemente pe care le vom enumera mai departe. Veți putea astfel să evaluați datele esențiale.

3. Primul factor este influența morală; cel de-al doilea, condițiile atmosferice; al treilea, terenul; al patrulea, comandantul și al cincilea, doctrina.²

Chang Yü: Ordinea enumerării de mai sus este foarte clară. Când se ridică trupe pentru a-i pedepsi pe cei vinovați, consiliul templului ține seama, întâi de toate, de bunăvoința suveranilor și de încrederea popoarelor lor, apoi de anotimpul potrivit și, în cele din urmă, de dificultățile topografice. După o deliberare serioasă asupra celor trei puncte, un general

¹ Alte posibile traduceri sunt: „calcul“, „planuri“ sau „evaluări“. Primul punct despre care se vorbește este operațiunea pe care noi o numim evaluare (sau apreciere) a situației. (*S.G.*)

² „Doctrină“ are aici sensul de „lege“ sau „metodă“. (*n.t.*)

este desemnat pentru a porni atacul.¹ Odată ce trupele au trecut frontierele, responsabilitatea legii și a comandamentului cade în sarcina generalului.

4. Prin influență morală, înțeleg ceea ce face ca poporul să se afle în armonie cu conducătorii lui, astfel încât să-i urmeze în viață și în moarte, fără să se teamă că-și pune existența în pericol.²

Chang Yü: Pentru ca oamenii să fie tratați cu bunățate, dreptate și echitate și să li se acorde încredere, armata va avea spirit de echipă și toți vor fi fericiți să-și servească comandanții. Cartea *Metamorfozelor* spune că: „Cu bucuria de a trece peste situațiile grele, poporul uită pericolul morții“.

5. Prin condiții meteorologice, înțeleg efectele forțelor naturii, ale frigului iernii și ale căldurii verii, precum și conducerea operațiunilor militare în funcție de anotimpuri.³

6. Prin teren, înțeleg distanțele, ușurința sau dificultatea de a le străbate, vastitatea sau îngustimea terenului și șansele de viață sau riscurile de moarte.

Mei Yao-ch'en: ...Atunci când conduci trupe, este primordial să cunoști dinainte caracteristicile terenului. În funcție de distanțe, se poate pune în aplicare un plan de acțiune indirectă sau directă. Cunoscând gradul mai mare sau mai mic de ușurință sau de dificultate cu care poate fi parcurs terenul, este posibil să evaluezi dacă este mai avantajos să folosești infanteria sau cavaleria.

¹ Chang Yü folosește o expresie care literar înseamnă „a pedepsi pe vinovați“. Alte caractere au semnificații precise ca „a ataca pe furis“, „a ataca pe neașteptate“, „a suprima pe rebeli“, „a supune“ etc. (S.G.)

² Variantă: „Influența morală e ceea ce face ca poporul să cadă de acord cu superiorii săi...“ Ts'ao Ts'ao spune că, pentru a conduce poporul pe calea (sau comportarea) dreaptă, trebuie să-l instruiști.“ (S.G.)

³ Caracterul *T'ien*, cerul, are în acest verset sensul de „condiții meteorologice“. (S.G.)

Știind unde se îngustează și unde se lărgeste terenul, se poate calcula mărimea efectivelor care trebuie angajate. Știind unde trebuie să se poarte lupta, știi în ce moment trebuie să-ți concentrezi sau să-ți împarți forțele.¹

7. Prin comandament, înțeleg calitățile de înțelepciune, de dreptate, de omenie, de curaj și de severitate ale generalului.

Li Ch'üan: Aceste cinci calități aparțin generalului. De aceea, în armată, este numit „Cel respectat“.

Tu Mu: ...În cazul în care comandantul este înzestrat cu înțelepciune, el este în măsură să-și dea seama de schimbarea situației și să acționeze prompt. Dacă este drept, oamenii săi vor ști exact ce recompense și ce pedepse li se cuvin. Dacă este omenos, își iubește semenul, îi împărtășește sentimentele și-i apreciază munca și osteneala. Dacă este curajos, obține victorii alegând cu pricepere momentul potrivit. Dacă este sever, trupele lui sunt disciplinate, pentru că îl știu de frică și se tem de pedeapsă.

Shen Pao Hsu zice: Dacă un general nu este curajos, va fi incapabil să-și învingă ezitățile și să facă planuri grandioase.

8. Prin doctrină, înțeleg organizarea, autoritatea, promovarea ofițerilor la rangul convenit, siguranța căilor de aprovizionare și grija pentru satisfacerea nevoilor esențiale ale armatei.

9. Nu există general care să nu fi auzit vorbindu-se despre aceste cinci puncte. Cei care le stăpânesc înving, cei care nu le stăpânesc sunt învinși.

10. Atunci când elaborați un plan de război, comparați următoarele elemente, apreciindu-le cu cea mai mare atenție.

¹ „Cunoscând terenul vieții și al morții...” devine, aici: „Știind unde să se poarte lupta”. (S.G.)

11. Dacă îmi spuneți cine e suveranul cu cea mai mare înrâurire morală, comandantul-șef cel mai competent, armata care are de partea sa avantajul condițiilor meteorologice și ale terenului și în sânul căreia regulamentele sunt cel mai riguros respectate și ordinele cel mai bine executate, îmi spuneți care sunt trupele cele mai puternice.¹

Chang Yi: Căruțe solide, cai rapizi, trupe curajoase, arme ascuțite – astfel încât aceste trupe să se bucure la sunetul tobei care dă semnalul de atac și să se înfurie când aud sunând retragerea. Cel care se află într-o astfel de situație este puternic.

12. Cine are ofițerii și oamenii cei mai bine pregătiți?

Tu Yu: ...Iată de ce Maestrul Wang spune: „Dacă ofițerii nu fac un antrenament sever, vor fi nesiguri și vor ezita pe câmpul de luptă; dacă generalii nu au o experiență temeinică, vor ceda când se vor afla în fața inamicului“.

13. Și cine acordă recompensele și pedepsele cu cel mai mare discernământ?

Tu Mu: Nu trebuie făcut exces nici într-un sens, nici în celălalt.

14. Voi fi capabil să prevăd de partea cui va fi victoria și de partea cui înfrângerea.

15. Dacă este folosit un general care a deprins strategia mea este sigur că va învinge. Păstrați-l! Dacă este folosit un general care refuză să-și însușească strategia voastră este sigur că va fi învins. Îndepărtați-l!

16. Ținând seama de avantajele prezentate de planurile voastre, generalul trebuie să creeze condițiile care să contribuie la realizarea lor. Prin condiții, înțeleg că el trebuie să acționeze cu promptitudine, potrivit cu ceea ce este avantajos și, astfel, să țină situația în echilibru.

¹ În acest verset și în celelalte două care urmează, sunt citate cele șapte elemente la care se referă versetul 2. (S.G.)

17. Întreaga artă a războiului se bazează pe înșelătorie.
18. De aceea, dacă ești capabil, simulează incapacitatea; dacă ești activ, simulează pasivitatea.
19. Dacă sunteți aproape, faceți să se creadă că sunteți departe și, dacă sunteți departe, faceți să se creadă că sunteți aproape.
20. Momiți inamicul pentru a-l prinde în capcană; simulați dezordinea și loviți-l.

Tu Mu: Generalul Li Mu din statul Chao lasă turme de vite cu paznicii lor; când cei din Hsiung Nu au înaintat puțin, el a simulat retragerea, lăsând în urma lui mai multe mii de oameni, ca și cum i-ar fi abandonat. Când hanul a aflat acest lucru, încântat, a înaintat în fruntea unui detașament puternic. Li Mu și-a așezat grosul trupelor sale în formație de luptă pe aripile dreaptă și stângă, a declanșat un atac neașteptat, i-a zdrobit pe huni și a ucis mai bine de o sută de mii de cavaleriști.¹

21. Când inamicul se concentrează, pregătiți-vă să luptați împotriva lui; când este puternic, evitați-l.
22. Enervați-l și derutați-l pe general.

Li Chu'an: Dacă generalul este coleric, autoritatea sa poate fi ușor șubrezită. Are un caracter instabil.

Chang Yü: Dacă generalul armatei inamice este încăpățânat și se înfurie ușor, insultă-l și enervează-l, așa încât să devină furios, să nu mai vadă clar și să te atace necugetat, fără să aibă vreun plan.

23. Faceți-l să creadă că îi sunteți inferiori și încurajați-i înfumurarea.

¹ Membrii tribului Hsiung Nu erau nomazi care i-au deranjat pe chinezi vreme de câteva secole. Marele Zid a fost construit pentru a proteja China împotriva incursiunilor lor. (S.G.)

Tu Mu: Spre sfârșitul dinastiei Ch'in, Mo Tun, din tribul Hsiung Nu, s-a instalat la putere pentru prima dată. Membrii tribului Hu din răsărit erau puternici și au trimis soli pentru a negocia. Aceștia au spus: „Vrem să cumpărăm calul de o mie de li al lui T'ou Ma“. Mo Tun și-a consultat consilierii, care au izbucnit în același timp: „Calul de o mie de li!? Lucrul cel mai prețios din țară! Nu li-l da!“ Mo Tun a răspuns: „De ce să refuzi să dai un cal unui vecin?“ Și a trimis calul.¹

Puțin după aceea, cei din tribul Hu din răsărit au trimis soli, care au spus: „Vrem pe una dintre prințesele hanului“. Mo Tun a cerut părerea consilierilor săi. Toți au strigat furioși: „Hu din răsărit sunt cinici! Acum au ajuns să ne ceară o prințesă! Vă implorăm să-i atacați!“ Mo Tun a zis: „Cum am putea refuza să dăm o femeie unui vecin?“ Și le-a dat femeia.

După ceva timp, cei din tribul Hu din răsărit au revenit și au spus: „Aveți o mie de li de pământ nefolosit pe care îl vrem noi“. Mo Tun și-a consultat consilierii. Unii au spus că ar fi rezonabil să se cedeze pământul, alții că nu. Mo Tun s-a mâniat și a zis: „Pământul este temelia statului. Cum am putea să-l dăm?“ Toți cei care îl sfătuiseră să cedeze pământul au fost decapitați.

Mo Tun a sărit atunci în șa, a ordonat să fie decapitați cei ce vor rămâne în urmă și a declanșat un atac prin surprindere contra tribului Hu din răsărit. Aceștia din urmă, care îl disprețuiau, nu făcuseră vreo pregătire. Când i-a atacat, i-a nimicit. La sud, a anexat Lou Fan și a invadat Yen. A reintrat în posesia pământurilor strămoșești ale tribului Hsiung Nu,

¹ Mo Tun sau T'ou Ma, sau T'ouman, a fost primul conducător care a reușit unificarea tribului Hsiung Nu. Calul de o mie de li era un simbol, fiind capabil să parcurgă o mie de li (aproximativ trei sute de mile) fără furaje și apă. (S.G.)

cucerite anterior de către generalul Meng T'ien, din statul Ch'in.¹

Ch'en Hao: Dăruieți inamicului băieți tineri și femei pentru a-i suci capul, precum și jad și mătase pentru a-i ațâța ambițiile.

24. Atacați-l în permanență, hărțuiți-l.

Li Ch'üan: Atunci când inamicul este în repaus, obosește-l.

Tu Mu: ...Spre sfârșitul celei de-a doua dinastii Han, după ce Ts'ao îl învinse pe Liu Pei, acesta a mers la Uyan Shao, care a înaintat cu trupele sale spre Ts'ao Ts'ao Ts'ao. T'ien Fang, unul dintre ofițerii de stat major ai lui Yuan Shao, a spus: „Ts'ao Ts'ao este expert în arta de a conduce trupele. Nu poate fi atacat cu ușurință. Cel mai bine ar fi să trăgăm lucrurile și să-l ținem la distanță. Cât despre dumneavoastră, generale, trebuie să construiți fortificații de-a lungul munților și fluviilor și să ocupați cele patru prefecturi. În exterior, încheiați alianțe cu conducători puternici; în interior duceți o politică agro-militară.² Apoi, alegeți din trupele de elită și faceți unități speciale. Reperați punctele unde inamicul poate fi luat prin surprindere, efectuați incursiuni repetate și destabilizați țara la sud de fluviu. Când el va veni în ajutorul flancului drept, atacați flancul stâng; când va veni în ajutorul flancului stâng, atacați flancul drept; faceți-l să-și piardă suflul, silindu-l să alerge fără încetare în toate părțile. Dacă nu veți urma această strategie victorioasă și vă veți hotărî în schimb să riscați totul într-o

¹ Meng T'ien i-a supus pe nomazii de la frontieră sub dinastia Ch'in și a început construirea Marelui Zid. Este considerat cel ce a inventat pensula pentru caligrafie. (S.G.)

² Aluzie la coloniile militare agricole situate în regiuni retrase, unde erau instalați soldații și familiile lor. O parte din timp era destinată culturilor, restul exercițiului, antrenamentului și, dacă era cazul, luptei. (S.G.)

singură înfruntare, va fi prea târziu ca să mai regretați.“
Yua Shao nu a urmat acest sfat și a fost înfrânt.¹

25. Dacă este unit, dezbinăți-l.

Chang Yü: Întărâtați pe suveran împotriva miniștrilor săi; îndepărtați-l de aliați. Faceți-i să se bănuiască reciproc, în așa fel încât între ei să domnească neînțelegera. Atunci, veți putea complota împotriva lor.

26. Atacați-l unde nu este pregătit; acționați când nu se așteaptă.

Ho Yen-hsi: Li Ching, din dinastia T'ang, a propus zece planuri de acțiune împotriva lui Hsiao Hsieh, iar întreaga responsabilitate de a comanda armatele i-a fost încredințată. În cursul celei de-a opta luni, și-a adunat forțele la K'uei Chou.² Cum era anotimpul inundațiilor de toamnă, Yang Tse se revărsase, făcând periculoase drumurile care treceau prin cele trei trecători. Hsiao Hsieh era sigur că Li Ching nu l-ar fi atacat. În consecință, nu a făcut vreun fel de pregătire.

În luna a noua, Li Ching a preluat conducerea trupelor și li s-a adresat astfel: „Important în război este, întâi de toate, să fii iute ca fulgerul; nu ne putem permite să pierdem o ocazie. În prezent, forțele noastre se găsesc concentrate iar Hsiao Hsieh nu știe încă aceasta. Profitând că fluviul este în creștere, vom țâșni pe neașteptate sub zidurile capitalei. Cum se spune, după ce tună, degeaba îți astupi urechile. Chiar dacă ne va descoperi, nu va fi capabil să creeze degrabă un plan pentru a ne opri și, cu siguranță, vom putea pune mâna pe el.“

¹ În timpul perioadei numită Trei Regate, locuitorii Wei din nord și din est, cei Shu la sud-vest și cei Wu din valea Yang Tse și-au disputat supremația. (S.G.)

² K'uei Chou se găsește în Ssu Ch'uan. (S.G.)

El a înaintat până la I Ling. Hsiao Hsieh a început să se teamă și a cerut întăriri în sudul fluviului, dar acestea n-au putut veni la timp. Li Ching și-a stabilit sediul în fața orașului și Hsieh s-a predat.

„Atacați acolo unde adversarul nu se așteaptă“ înseamnă să acționezi în același fel în care, spre sfârșitul ei, dinastia Wei i-a trimis pe generalii Chung Hui și Teng Ai să atace Shu¹. . . Iarna, în cursul lunii a zecea, Ai a plecat de la Ying P'ing și a parcurs o regiune nelocuită, întinsă pe mai mult de șapte sute de li, străbătând drumurile de-a lungul munților și construind poduri suspendate. Munții erau înalți, văile adânci și această însărcinare foarte dificilă și periculoasă. Astfel, armata, rămânând fără hrană, era pe punctul de a pieri. Teng Ai s-a înfășurat în covoare de păslă și s-a rostogolit pe pantele abrupte; generalii și ofițerii s-au cățarat pe ramurile copacilor. Escaladând prăpăstiile în rânduri strânse, ca bancurile de pești, armata a avansat.

Teng Ai s-a arătat mai întâi la Chiang Yu în Shu și Ma Mou, generalul însărcinat să apere acest oraș, s-a predat. Teng Ai a cerut să fie decapitat Chu Ko Chan, care rezistase la Mien Chnou și înainta spre Ch'eng Tu. Liu Shan, regele din Shu, s-a predat.

27. Acestea sunt, pentru strateg, cheile victoriei. Nu este posibil să prevedeți totul dinainte.

Mei Yao-ch'en: Când vă găsiți față în față cu inamicul, adaptați-vă la schimbările de situație și găsiți metode prin care să ieșiți din situațiile dificile. Cum ar fi posibil să prevezi acestea dinainte?

28. Dacă estimările făcute la templu înainte de începerea ostilităților lasă să se întrevadă o victorie înseamnă că și calculele

¹ Această campanie a fost condusă în jurul anului 255 d.Hr. (S.G.)

indică o putere superioară celei a inamicului. Dacă ele anunță o înfrângere înseamnă că din aceste calcule reiese o putere inferioară. Făcând cât mai multe calcule, se poate câștiga; dacă se fac insuficiente, victoria este imposibilă. Cât își micșorează șansele cel care nu calculează deloc! Datorită acestor calcule, examinați și soluția devine evidentă.¹

¹ Verset confuz. În calculele preliminare erau folosite aparate de calculat. Caracterul care înseamnă „operațiuni“ indică faptul că este vorba de un dispozitiv de acest gen, posibil o numărătoare cu bile. Nu sunt cunoscute metodele exacte prin care erau apreciați diverșii „factori“ și „elementele“ enumerate, dar, în orice caz, procedeul folosit pentru a compara puterile relative era rațional. Se pare că erau efectuate două calcule distincte: primul pe plan național, cel de-al doilea pe plan strategic. Acesta din urmă comporta comparația a cinci elemente de bază menționate în versetul 3: putem să presupunem că, dacă rezultatele erau favorabile, experții militari comparau puterea, antrenamentul, echitatea în atribuirea recompenselor și pedepselor etc. (cei șapte factori). (S.G.)

Sun Bin

Arta războiului

Traducere de Ilie Barangă și Lucian Pricop

Prefață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Cuprins

Prefață (de Lucian Pricop) / 7

Notă asupra ediției / 11

Arta războiului / 15

I. Capturarea lui Pang Juan / 17

II. Întâlnirea cu Regele Wei / 20

III. Întrebările Regelui Wei / 22

IV. Tian Ji pune întrebări despre fortificații / 28

V. Trupele de elită / 30

VI. Alegerea momentului potrivit pentru luptă / 32

VII. Opt formațiuni de luptă / 34

VIII. Terenul și siguranța / 36

IX. Pregătirea puterii strategice / 38

X. Modul de funcționare al forței militare / 41

XI. Practica selecției / 43

XII. Uciderea soldaților / 45

XIII. Intensificarea energiei / 46

XIV. Posturile oficiale / 47

XV. Consolidarea castei militare / 51

XVI. Cele zece formații de luptă / 52

XVII. Zece întrebări / 56

XVIII. Dispunerea trupelor trimise / 61

XIX. Diferențe între agresori și cei care se apără / 62

XX. Experții / 65

XXI. Cinci descrieri și cinci manifestări de respect / 68

XXII. Greșeli în război / 70

- XXIII. Purtarea dreaptă a comandanților / 72
- XXIV. Eficiența comandanților / 74
- XXV. Slăbiciunile comandanților / 76
- XXVI. Înfrângerile comandanților / 78
- XXVII. Cetăți puternice și cetăți slabe / 82
- XXVIII. Cinci criterii, nouă apropieri / 84
- XXIX. Dens și difuz / 86
- XXX. Prin surprindere sau direct / 88
- XXXI. Cinci învățături (reguli) / 91
- XXXII. Folosirea cavaleriei / 93
- XXXIII. Atacarea inimii / 95

ARTA RĂZBOIULUI

擒龐涓

I

CAPTURAREA LUI PANG JUAN

Pe vremuri, când stăpânul din Liang gândea să atace Handan, capitala lui Zhao, și-a trimis generalul, pe Pang Juan, la Chuqiu cu 80 000 de oameni înarmați.

Când regele Wei din Qi a aflat despre acest lucru, și-a trimis în ajutor generalul său, pe Tian Ji, în fruntea a 80 000 de oameni înarmați.

Pang Juan a atacat capitala statului Wey. Generalul Tian Ji l-a întrebat pe Maestrul Sun Bin: „Ce-ar trebui să fac dacă nu o să reușesc să salvez regatul Wey?”

Maestrul Sun i-a spus: „Te rog, atacă Rangling, în sud. Cetatea fortificată Rangling este mică, însă provincia sa este întinsă, populată și bine înarmată. Este zona militară cea mai importantă din răsăritul statului Wey; este dificil de asediat, așa încât vei lăsa să se creadă că nu știi prea bine ce faci. Dacă aș ataca Rangling, aș avea statul Song în sud și statul Wey în nord, cu Shiqiu drept în față, încât liniile mele de

aprovizionare ar fi întrerupte; în felul acesta, aş lăsa să se creadă că sunt incompetent“.

Aşadar, generalul Tian a ridicat tabăra, grăbindu-se să ajungă la Rangling.

Apoi, generalul Tian l-a invitat pe Maestrul Sun şi l-a întrebat: „Acum ce s-ar cădea să fac?“

Maestrul Sun l-a întrebat: „Care dintre mai-marii cetăţilor este neştiutor în ce ţine de treburile militare?“

Generalul Tian i-a răspuns: „Conducătorii din Qi-cheng şi Gao-tang.“

Maestrul Sun a zis: „Fă-i pe aceşti mai-mari ai cetăţilor să se ocupe de apărarea cetăţilor lor. Împrăştie-ţi oamenii şi apoi adună-i şi încercuieşte-i pe inamici din toate părţile. Împrăştiindu-te şi apoi adunându-te pe un front, învârte-te în jurul lor şi plasează soldaţi camuflaţi. Păstrând o avangardă puternică, ordonă grosului armatei tale să mărşăluiască în permanenţă în cerc şi să lovească duşmanul din spate. Cei doi conducători pot fi sacrificaţi.“

Astfel, Qi-cheng şi Gao-tang au fost despărţiţi în două unităţi şi s-a plecat la atac direct asupra cetăţii Rangling, în încercarea de a o lua cu asalt. Soldaţi camuflaţi au ocolit şi au lovit din spate; cetăţile Qi-cheng şi Gao-tang au fost învinse, căzând pradă strategiei.

Generalul Tian l-a chemat pe Maestrul Sun şi i-a zis: „Ai dat greş cu asediul la Rangling şi am pierdut cetăţile

Qi-cheng și Gao-tang, care au fost înfrânțe strategice. Acum ce ar trebui să fac?”

Maestrul Sun i-a răspuns: „Te rog să trimiți care de luptă ușoare în galopul cailor spre apus, către cetatea Liang, ca să-i înfurii; vino din urmă cu trupele risipite, astfel încât să pară că ar fi puțin numeroase.”

Generalul Tian a făcut așa cum îi propusese Maestrul Sun și generalul Pang a venit într-adevăr, în marș forțat, lăsându-și echipamentul în urmă. Maestrul Sun l-a atacat fără oprire la Guiling și l-a capturat pe generalul Pang.

De aceea s-a spus că Maestrul Sun a fost un expert desăvârșit în domeniul său.

見威王

II

ÎNTÂLNIREA CU REGELE WEI

Atunci când Maestrul Sun s-a întâlnit cu Regele Wei, i-a zis: „O armată de strânsură nu trebuie să se bazeze pe o formație fixă; aceasta este Tao (calea) transmisă de regii din vremurile străvechi.“

Victoria în război este un mijloc de supraviețuire a țărilor care sunt amenințate cu pierirea și de perpetuare a societăților muribunde; eșecul în câștigarea războiului este mijlocul prin care se pierd teritorii și se amenință suveranități. De aceea, problemele militare e nevoie să fie analizate cu mare atenție.

Pe de altă parte, cei care apreciază militarismul vor pieri; iar cei care au ambiția victoriei vor ajunge demni de dispreț. Războiul nu este ceva care să-ți placă, victoria nu trebuie să fie obiectul ambiției.

Aționează doar atunci când ești pregătit. Când o cetate este mică, dar apărarea sa este hotărâtă, înseamnă că are provizii. Când sunt puțini soldați, dar armata este puternică, înseamnă că știi pentru ce luptă. Dacă apără fără provizii sau

luptă fără motivație, nimeni nu poate fi puternic și de neclintit.

Când Yao conducea țara în vechime, în șapte situații, decretul regal a fost respins și nu au fost îndeplinite; două în rândul triburilor din răsărit, patru în inima Chinei. [...] Nu se putea obține nimic lăsând lucrurile în voia lor, așa că Yao a luptat, a învins și s-a impus, supunându-i pe toți.

În vremurile și mai vechi, Shennong a pornit război împotriva tribului Fusui; Împăratul Galben a deschis război contra regiunii Shulu. Yao a răpus poporul Gong Sulu. Shun a răpus [...] și a alungat triburile San Miao. Tang a alungat un despot, Regele Wu a învins un tiran. Tribul Yan din vechea confederație Shang s-a răzvrătit, așa că Ducele din Zhou l-a învins.

De aceea se spune că, dacă virtutea ta nu este asemenea celor Cinci Împărați din Antichitate, dacă îndemânarea ta nu este asemenea celor Trei Regi din vechime și înțelepciunea ta nu este asemenea celei a Ducelui Zhou, chiar dacă spui că ai de gând să construiești civilizația și dreptatea și să folosești ritualurile și muzica pentru a conduce în pace, oprind astfel vrajba și jafurile, nu înseamnă că Yao și Shun nu au vrut să fie astfel, ci că nu au putut să facă astfel; de aceea s-au pus în fruntea războinicilor pentru a îndrepta mersul lucrurilor.

Niccolò Machiavelli

Arta războiului

Traducere, ediție îngrijită și prefață
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Cuprins

Între filosofie și praxiologie (prefață de Lucian Pricop) / 7
Notă asupra ediției / 10

Arta războiului / 11

Prefață / 13

Cartea I / 15

Cartea a II-a / 46

Cartea a III-a / 80

Cartea a IV-a / 104

Cartea a V-a / 121

Cartea a VI-a / 138

Cartea a VII-a / 166

Figuri / 193

ARTA RĂZBOIULUI

Prefață

de Niccolò Machiavelli, cetățean și secretar al Florenței

Lui Lorenzo di Filippo Strozzi¹, gentilom florentin

S-a susținut, Lorenzo, și se susține în continuare că nu există lucruri care să aibă vreo legătură unul cu altul, care să difere atât de mult unul de celălalt precum viața civilă și cea militară. Când cineva alege să meargă pe drumul armelor, se desparte în același timp de casă, maniere, obiceiuri și existența de oraș.

De fapt, acest element exterior nu se potrivește cuiva care este gata degrabă și pe cale să comită orice fel de violență; nu pot fi păstrate obiceiurile, formele pe care le privim drept femeiești, nefavorabile pentru noile sale ocupații; și poate fi adecvat să se păstreze prezența fizică și vorba obișnuită a celui care, cu hule, vrea să-i sperie pe ceilalți! Ceea ce se întâmplă astăzi adeverește aceste păreri și această conduită foarte frecventă. Dar, dacă luăm în considerare sistemul politic al anticilor, vom vedea că nu au existat condiții mai legate una de cealaltă, mai asociate și mai aproape de un sentiment reciproc de bunăvoință.

Și, într-adevăr, toate instituțiile create în beneficiul comun al societății, toate instituțiile formate pentru a inspira frica de Dumnezeu și legile ar fi în zadar dacă o forță publică nu ar fi menită să le asigure respectarea; când este bine organizată, ea suplinește chiar defectele constituției. Fără acest ajutor, statul cel mai bine constituit în cele din urmă se dizolvă: similar cu acele palate magnifice, strălucitoare în interiorul aurit și decorat cu detalii scumpe, care nu au acoperiș care să le protejeze de ravagiile vremii.

¹ Lorenzo di Filippo Strozzi, bancher important, aliat al familiei de' Medici.

La antici, în republici și în monarhii, în cazul în care a existat vreo clasă de cetățeni, care au încercat să inspire mai ales fidelitatea față de legi, dragostea de pace și respect pentru zei, aceasta era cea a cetățenilor soldați. Din partea cui, de altfel, așteaptă țara mai multă loialitate decât din partea celui care a promis să moară pentru ea? Cine ar trebui să prețuiască mai degrabă pacea decât cel ce poate suferi cel mai mult din pricina războiului? Cine ar trebui să fie mai credincios dacă nu cel care, punându-și viața în pericol în fiecare zi, are mai mare nevoie de protecția Cerului? Aceste adevăruri au fost înțelese de legiuitorii și generalii lor; de asemenea, toată lumea elogia și încerca să urmeze atitudinea curată și austeră a companiilor. Dar, disciplina militară, fiind complet coruptă și îndepărtându-se pe deplin de vechile reguli, a condus la aceste opinii fatale care împrăștie peste tot aversiunea, chiar ura față de militari.

Cât despre mine, după ce am reflectat la ce am văzut și am citit, mi se pare că nu ar fi imposibil să ne amintim de statul militar la formarea sa și să-i redăm ceva din vechiul său renume. Astfel, am hotărât să nu lenevesc în timpul meu liber și să scriu pentru susținătorii Antichității ceea ce nu ar putea ști despre arta războiului. Îmi dau seama că este temerar să scrii despre o meserie pe care nu ai practicat-o vreodată; în același timp, nu cred că mi se poate reproșa că am îndrăznit să ocup, doar pe hârtie, poziția de general, pe care mulți alții au ocupat-o cu mult mai mare ușurință. Erorile pe care le pot comite în scriere pot fi rectificate și nu vor vătăma pe nimeni; dar greșelile acelorora nu sunt percepute decât ca ruina imperiilor.

Doar voi, Lorenzo, trebuie să-mi evaluați strădania; voi veți judeca dacă merită laude sau critici. V-o ofer ca un prea modest semn de mulțumire pe care v-o datorez pentru toate binefacerile voastre. Se obișnuiește să se dedice astfel de lucrări unor oameni care se disting prin nașterea, bogăția, talentul și generozitatea lor. Nu sunt prea mulți cei care pot fi comparați cu voi, prin naștere sau avere, mult mai puțini prin talent și niciunul prin calitățile liberale.

Cartea I

Fiind convins că este permis să lauzi un om care nu mai trăiește, pentru că moartea ne scapă de orice suspiciune, inclusiv în ceea ce privește lauda, nu mă voi teme să aduc aici elogii sincere prietenului meu, Cosimo Rucellai¹, al cărui nume nu mi-l pot aduce aminte fără să lăcrimez. Avea toate calitățile pe care le visezi la un prieten adevărat și pe care patria le cere fiilor săi. Cred că nu este nimic mai frumos, decât să te sacrifici de bunăvoie pentru prieteni; și nimic nu este prea greu atunci când dorești să faci totul, când nu precupețești nimic pentru a întreprinde ceva pentru patrie. Trebuie să spun că, dintre oamenii pe care i-am cunoscut și frecventat, nu am întâlnit pe altcineva care să se entuziasmeze și să se înflăcăreze mai mult în fața istoriilor care evocau fapte mărețe și frumoase. Singurul regret pe care și l-a exprimat pe patul de moarte a fost acela de a le mărturisi prietenilor că moare în propriul pat, tânăr și lipsit de glorie fără ca în cariera lui să se fi putut remarca printr-o acțiune cu totul deosebită. Gândea că nu ar fi nimic de zis despre el, cu excepția faptului că a fost un prieten fidel. Dar, în lipsa faptelor sale, aș putea, alături de alți câțiva care l-au cunoscut bine, să depun mărturie, cu toată convingerea, pentru calitățile sale speciale. Numai că norocul i-a cam fost potrivnic, în așa măsură, încât nu a putut să ne transmită câteva amintiri ale spiritului său delicat: a lăsat mai multe scrieri și, printre altele, o culegere de poezii de dragoste, pe care le-a creat în

¹ Cosimo Rucellai, membru al unei importante familii din Florența secolelor al XV-lea și al XVI-lea.

tinerete, fără să fi avut vreo muză reală, ci numai pentru a-și ocupa timpul până ce norocul i-ar fi putut conduce spiritul spre cugetări mai elevate. Din scrierile sale se poate vedea cât de inspirat își exprima gândurile și ce nume ilustru ar fi dobândit ca poet, dacă acesta ar fi rămas drumul unic al studiilor sale.

Moartea însă mi-a răpit acest prieten atât de drag, așa că nu pot să-i compensez pierderea decât îngrijindu-mă de memoria sa, atât timp cât este vie, reamintindu-mi acele trăsături care îl defineau sau ascuțimea spiritului său, sau înțelepciunea gândurilor sale; din acest punct de vedere, cel mai recent lucru pe care l-aș putea evoca este discuția pe care a avut în grădina sa cu Fabrizio Colonna¹, când acesta vorbea cu atâta pricepere despre arta războiului și unde Cosimo se remarcă prin întrebări atât de inspirate și pline de sens. Eram prezent la această discuție, împreună cu câțiva prieteni. Și m-am hotărât să o scriu pentru ca acei prieteni ai lui Cosimo, care au fost, ca și mine, martori, să-și reamintească talentul și calitățile sale speciale. Ceilalți prieteni vor regreta că nu au fost acolo pentru a se bucura de înțelepciunea lecțiilor pe care le dădea nu numai în ce privește arta militară, dar și asupra vieții civile, unul dintre oamenii cei mai luminați ai secolului.

La înapoierea în Lombardia, acolo unde luptase glorios pentru regele Spaniei, Fabrizio Colonna a trecut prin Florența, unde s-a oprit pentru câteva zile spre a-l vizita pe marele duce² și pentru a-i revedea pe câțiva dintre gentilomii de care fusese alături pe vremuri. Cosimo a decis să-l invite în grădina sa nu atât pentru a-i pune în lumină măreția, cât spre a-l avea mai mult timp alături, pentru a discuta cu el. Credea că nu trebuia să scape prilejul de a culege diverse informații asupra

¹ Fabrizio Colonna (1450-1520) principalul interlocutor în aceste dialoguri, era un căpitan cu o bogată experiență de condotier, conte de Tagliacozzo.

² Lorenzo di Piero de' Medici (1492-1519), tatăl Caterinei de' Medici, om de stat florentin, cel care conducea de facto Republica Florența în timpul Renașterii. Contemporanii săi l-au supranumit *Magnificul*. Machiavelli îi dedică *Principele*.

importantelor probleme ce făceau obiectul constant al preocupărilor sale, așa cum te aștepți de la un asemenea om. Fabrizio a acceptat invitația. Mulți dintre prietenii lui Cosimo s-au reunit acolo, printre care, Zanobi Buondelmonti¹, Batista della Palla și Luigi Alamanni, toți tineri și foarte dragi lui Cosimo, pasionați de aceleași lucruri ca și el. Nu voi aminti aici nici meritele și nici calitățile lor atât de rare. Ni le dovedesc cu prisosință și strălucire, în fiecare zi. Fabrizio a fost primit cu toate onorurile casei.

Îndată după masa de prânz, s-au ridicat de la masă și s-au bucurat de toate plăcerile sărbătorii, distracție căreia oamenii mari, ocupați cu cele mai înalte cugetări, nu-i acordă, de obicei, decât foarte puțin timp, iar Cosimo, mereu preocupat să ajungă la tema pe care și-o propune, a profitat de căldura înăbușitoare a zilei de vară pentru a-și invita prietenii în partea cea mai retrasă și mai umbroasă a grădinii sale. Ajunși acolo, unii dintre ei s-au așezat pe iarbă, alții, pe scaunele aflate sub arborii stufoși. Fabrizio a găsit acest loc încântător; a apreciat în mod deosebit unii dintre copacii pe care nu reușeau să-i recunoască. Cosimo le-a spus însă: „Câțiva dintre acești copaci vă sunt, poate, necunoscuți; nu trebuie să vă mirați, căci unii dintre ei erau mai căutați de antici decât îi știm noi azi.“ Le-a spus denumirile acestora și le-a povestit cum bunicul său, Bernardo², se ocupase personal să-i crească. „M-am gândit deja la ce o să spuneți, a replicat Fabrizio; gusturile bunicului vostru și locul acesta îmi amintesc de unii prinți ai regatului Napoli care au aceleași gusturi și cărora le plac aceste specii de copaci.“ Apoi s-a oprit câteva clipe, ca și când ar fi fost nehotărât dacă ar fi potrivit să continue. „Dacă nu mi-ar fi teamă că aş răni pe cineva, adăugă în cele din urmă, v-aș spune

¹ Zanobi Buondelmonti (1500), om politic florentin, căruia Machivelli îi dedică *Discursuri asupra primei decade a lui Titus Livius*.

² Bunicul lui Cosimo, Bernardo Rucellai (1448-1514), om politic și umanist, a fondat în grădinile sale (Orti Oricellari) un cenaclu literar.

păreră mea în această privință; dar mă adresez unor prieteni, iar ce vreau să spun este numai pentru a discuta și nu pentru a jigni pe cineva. Ar fi fost mult mai bine, mi se pare, să-i imităm pe antici în vigoarea bărbătească și în austeritatea lor, decât în luxul și în moliciunea lor; în ceea ce ei practicau sub arșița soarelui și nu în ce făceau la umbră! Antichitatea, la începuturile sale curate, dinaintă de a se fi corupt, acolo trebuie să căutăm pentru a regăsi morala. Și aceasta pentru că patria a fost pierdută atunci când romanii au căpătat astfel de gusturi.“ Cosimo i-a răspuns. Pentru a evita repetarea plictisitoare a formulelor „a zis“, „i-a răspuns“, vom folosi, în continuare, numele interlocutorilor.

COSIMO. Ați deschis discuția pe care mi-o doream. Vă conjur să-mi vorbiți fără reținere pentru că numai așa îmi voi permite să vă pun întrebări; iar, dacă în întrebările sau în răspunsurile mele iert sau condamn pe cineva, nu o fac cu vreo intenție și nici pentru a scuza sau a acuza, ci numai pentru a afla adevărul de la voi.

FABRIZIO. Aș fi încântat să vă spun tot ce știu în despre cele ce m-ați întreba. Veți judeca voi dacă spun sau nu adevărul. Altfel, aștept întrebările voastre cu cea mai mare plăcere; îmi vor fi utile, în măsura în care vor putea primi răspunsul meu. Cel care știe să întrebe ne dezvăluie puncte de vedere și ne oferă o mulțime de idei care, fără acesta, nu ne-ar fi vreodată cunoscute.

COSIMO. Revin la ce-mi spuneți la început, precum că bunicul meu și prinții voștri napolitani ar fi făcut mai bine să-i imite pe antici în vigoarea lor bărbătească decât în moliciunea lor. Aș vrea să-l scuz pe bunicul meu, iar pe ceilalți îi las în seama voastră. Nu cred că, pe vremea lui, să fi existat un alt om care să fi detestat mai mult ca el moliciunea și să fi iubit mai mult austeritatea pe care o elogiați. Dar simțea că n-ar fi putut să-și arate aceste virtuți, nici să le impună copiilor săi într-un secol atât de corupt, încât cel care ar fi încercat să se despartă

de obiceiurile curente ar fi fost permanent ridiculizat de ceilalți. Faptul că un om, după exemplul lui Diogene, s-ar tăvăli gol prin nisip în arșița verii sau ar face același lucru iarna, pe zăpadă sau gheață l-ar face să fie considerat nebun. Cel care vrea să-și crească copiii la țară, precum spartanii, să-i pună să doarmă afară, să meargă cu capul și cu picioarele goale și să se scalde iarna în apa rece pentru a deveni mai rezistenți la durere, pentru a le slăbi dragostea de viață și a le inspira disprețul față de moarte, nu doar că ar fi ridiculizat, dar ar fi privit mai degrabă ca un animal sălbatic decât ca o ființă umană. Dacă astăzi cineva ar trăi numai cu legume, precum Fabricius¹, și ar disprețui bogățiile, nu ar fi laudat decât de foarte puțini oameni și nu ar fi imitat de nimeni. Așa că, bunicul meu, față cu ascensiunea moravurilor actuale, nu a îndrăznit să îmbrățișeze moravurile antice și s-a mulțumit să-i imite pe antici numai în ceea ce nu ar fi putut isca un prea mare scandal.

FABRIZIO. Din acest punct de vedere, aveți deplină dreptate să-l scuzați pe bunicul vostru și ați făcut-o perfect; dar propun să evocăm mai puțin aceste moravuri dure și austere, decât uzanțele mai ușoare, mai aproape de modul nostru de viață actual, pe care fiecare dintre cetățenii dotați cu o oarecare autoritate le-ar putea introduce în țara sa fără a fi pedepsit. Îi voi cita din nou pe romani. Trebuie să revenim mereu la ei. Dacă se analizează cu atenție instituțiile și moravurile lor, se vor remarca multe lucruri care ar putea fi ușor resuscitate într-o societate ce nu ar fi coruptă.

COSIMO. Aș putea să vă întreb la ce ar fi bună imitarea lor?

FABRIZIO. Ar trebui, așa cum se petrecea la aceștia, să fie onorată și recompensată virtutea, să nu fie deloc disprețuită sărăcia, cetățenii să fie îndemnați să se iubească între ei, să înlăture facțiunile, să aleagă beneficiile comune în detrimentul

¹ Fabricius Luccinus, consul roman, recunoscut pentru lipsa sa de precopări pentru lucrurile materiale.

binelui personal și, în fine, să practice alte virtuți asemenea ce sunt foarte potrivite timpului nostru. Nu ar fi dificil să fie inspirate astfel de sentimente, dacă, după ce ar fi bine gândite, li s-ar adăuga mijloace adecvate de împlinire. Acestea sunt atât de reale încât ar fi la îndemâna chiar și a unor spirite obișnuite. Cel care ar obține un astfel de succes ar planta copaci la umbra cărora și-ar petrece zile încă mai fericite decât acestea.

COSIMO. Nu vreau să dau o replică la ceea ce ați zis; să se pronunțe cei ce sunt capabili de o părere în acest sens. Dar, pentru a-mi spulbera îndoielile, mă voi adresa vouă, cel care îi acuzați atât de vehement pe contemporanii care, în momente importante ale vieții, neglijează să-i imite pe antici și vă voi întreba de ce, dacă credeți că această neglijență ne-ar face să ne abatem de la adevărata cale, nu ați încercat deloc să aplicați câteva dintre cutumele aceluiași antici în domeniul artei războiului, care este meseria voastră, în care ați dobândit o reputație atât de importantă.

FABRIZIO. Iată-ne ajunși acolo unde ne doream. Ce am spus până acum nu a făcut decât să ne conducă spre această problemă; este ceea ce am și urmărit. Aș putea să mă eschivez gășind o scuză; dar pentru că avem suficient răgaz, vreau – spre satisfacția voastră și a mea – să mă ocup mai aprofundat de acest subiect. Cei care se gândesc să facă ceva, trebuie mai întâi de toate să dispună de mijloacele pentru a fi în măsură să acționeze cu prima ocazie. Și, cum aceste decizii trebuie luate cu prudență, cu discreție, cei care le iau nu pot fi acuzați de neglijență, dacă nu au ocazia de a acționa în consecință. Dacă, totuși, ocazia apare, iar ei rămân pasivi, se apreciază fie că deciziile lor nu sunt suficiente, fie că nu există deloc. Și cum, după părerea mea, nu am avut niciodată ocazia să-mi fac cunoscute deciziile pe care le-am pregătit pentru a reda armatelor valorile instituției antice, nimeni nu mă poate acuza că n-am făcut nimic. Mi se pare că această scuză este suficientă ca răspuns la reproșul vostru.